

FŐOLDAL

A MÚZEUM

GYŰJTEMÉNYEK

SKANZEN

MÚZEUMPEDAGÓGIA

GALÉRIA

A fák, amelyek megtaláltak – Gengeliczky László életrajzi könyvéről

MÁRKU MÓNIKA

2020. február 24-én a Tatabányai Múzeum zsúfolásig megtelt. Születésnapot és könyvbemutatót ünnepeltek a jelenlévők. *Gengeliczky László* fafaragó 75. születésnapját, és életrajzi könyvének megjelenését ünnepelték régi jó barátok, ismerősök, családtagok és mindenki, aki szereti és tiszteli a mi fafaragónkat, népművelőnket.

A múzeumban bemutatott kötet szerkesztője, tördelője és borítójának készítője *Ladányi András*, a benne található fotókat pedig *Fehér János* és *Ladányi András* készítették. A könyv a Tatabányai Múzeum gondozásában jelent meg.

Gengeliczky Lászlóról
Vágó-Lévai Katalin készítette a fotókat

A kiadvány két interjút tartalmaz, az elsőt 2008-ból, a másodikat pedig 2019-ből. Előbbi Tatabányán, a fafaragómester otthonában, az utóbbi pedig Budapesten, Ladányi András otthonában készült.

Ladányi András és Gengeliczky László ismertsége régi időkre, még az 1960-as évekre datálható. Barátságuk az 1970-es években alakult ki, mikortól együtt dolgoztak a Népházban. A beszélgetés mindkét alkalommal baráti, szívélyes hangvételű, évtizedes ismertséget tükröző volt.

Gengeliczky László 1945. február 25-én született Budapesten, munkáscsaládban. Hétéves korában került Bácsalmásra, mikor édesapja tanácselnöki tisztséget kapott a településen. Itt végezte általános iskolai és középiskolai tanulmányait is. Kiváló sportolóként 1963. őszén került Tatabányára, a TBSC körébe, amikor a sportklub sportolókat toborzott. Itt a Tatabányai Szénbányászati Tröszt Anyagellátó Üzemében dolgozott miközben munkásszállón lakott. Ekkor találkoztak először Ladányi Andrással, aki vājárként szintén a munkásotthon lakója volt. Amatőr képzőművészként 1964-ben csatlakozott a Bányász Képzőművész Körhöz, mellyel máig kapcsolatban áll.

Éless Bélával, akit szintén a munkásszállóról ismert ez idő tájt (1964. április) alapította meg a Bányász Színpadot, melynek ugyancsak a Népház adott otthont. Sportpályafutását egészségügyi állapota miatt abba kellett hagynia, a Képzőművész Körnek és a Bányász Színpadnak azonban hosszú éveken át tagja maradt, és nemzetközi sikereket is elértek a társulattal. (Jelenleg Orfeusz Társulatként működik.)

1968-ban feladta addigi munkáját az Anyagellátónál, és a Népház főállású népművelője lett. Közben magyar-népművelő szakos diplomát szerzett az ELTE Bölcsészkarán.

ingyenesen látogatható programokon vehetnek részt az érdeklődők.

A fotókat Schuck Mária készítette

Ez alkalommal már a 70. „előadásra” került sor március 12-én, Esztergom-Szentgyörgymezőn. A történelmi séta aktualitását nemzeti ünnepünk, s annak helyi vonatkozásai jelentették. A városrészben a forradalom- és szabadságharc centenáriuma jegyében, 1948-ban számos utcát neveztek el, az ahhoz kapcsolódó jeles személyiségekről. Ezeket végig járva, meg-megállva hallgattuk Menyhárt Csaba történelem tanár szavait. A kiadós séta címe és útvonala szerint: A Horváth Géza sortól a honvédtemetőig ismerkedhetett meg a kicsi, de lelkes csapat történelmünk e jeles korszakának esztergomi emlékhelyeivel. A kirándulás elején a Horváth Géza soron álló Trianon emlékműnél összegyűlt maroknyi érdeklődőt az antikvárium tulajdonosa, háziasszonya Mara köszöntötte.

Itt *Menyhárt Csaba* szólt röviden Horváth Gézáról. Ő a Tiborcszegi Horváth család sarjaként 1833-ban, tinnyi kisbirtokos családban született. Az esztergomi főgimnázium diákját a forradalmi lelkesedés a Pest vármegyei nemzetőrök közé vitte. Velük, az Esztergom vármegyeiekhez hasonlóan, Komáromba került. A szabadságharc legfiatalabb honvédei egyikeként részt vett a bácskai szerb felkelők elleni harcokban. Ezt követően ott volt a főbb csatatereken. A tavaszi hadjárat eseményiben a 34. honvéd zászlóalj kötelékében harcolt. Világosnál tette le a fegyvert. 1867 után hivatalt vállalt, a helyi honvédegylet egyik

szervezője volt. 1903-ban megírta emlékiratait és a következő évben halt meg.

Ezután a Vécsey utcán át a Klapka térre mentünk, röviden felidéztek az aradi vértanú és a komáromi vár feladója legfontosabb tetteit. Utóbbi helyszínen a bátrabbak és jobb hangú megemlékezők elénekelték a Klapka indulót. Ezután a Dessewffy és Andrássy (nem azonos a krahszahorkai előnevű grófi családdal!) utcákat róttuk. Majd következett a Nagysándor Józsefről elnevezett utca. Az ő tettei közül Menyhárt Csaba kiemelte az 1849. augusztus 2-i debreceni csatát, melyet a tízszeres orosz túlerővel szemben Görgei parancsára vállalt.

Nem sorolom a többi aradi vértanúról elnevezett és általunk végig járt utcákat, de végezetül még ki szeretném emelni Oltósy Pál (1818-1894), a szabadságharc századosa, Szentgyörgymező örökös díszpolgára emléktáblájának felkeresését. Ő a szabadságharcot követő békeidőkben jelentős üzleti vállalkozást működtetett a környéken. A magyar meggyfatermesztés, sétatot és szipkagyártás megteremtőjét tiszteli benne az utókor.

Menyhárt Csaba

1848/49-ben esztergomi épületekben és a katonaházakban tábori kórházat rendeztek be a

nagysallói és kéméni csaták sebesültjei számára. Később a Buda és Komárom ostrománál megsebesült honvédek is idehozták. De gonddal ápolták a hátrahagyott császári katonákat is. Meg kell említeni, hogy a kórház felállítása Palkovics Károly (1816-1897), helyi születésű kormánybiztos nevéhez fűződik. Az itt meghalt katonák sírjait látogattuk meg a Honvédtemetőben. Utunk végálmomásán megkoszorúztuk több jeles személyiség, így Horváth Géza síremlékét is.

Horváth Géza emlékiratainak újabb kiadása Menyhárt Csaba forrásértékelésével, jegyzeteivel az idei Ünnepi Könyvhétre jelenik meg a Laskai Osvát Antikvárium kiadásában.

Számlálatlanul – Zsidó családtörténetek Tatabánya elődközségeiből (1896-1945) – Simonik Péter könyvéről

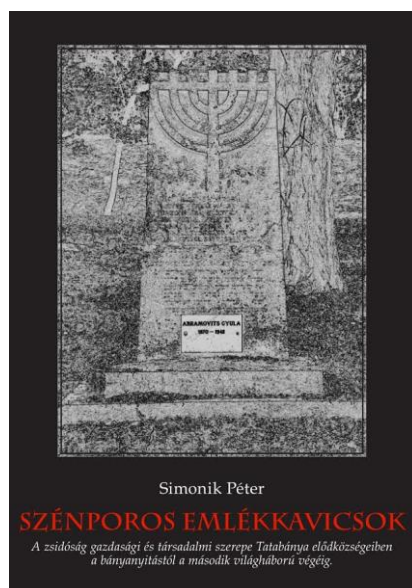
GYÜSZI LÁSZLÓ

Simonik Péter egy újabb nagy és alapos kutatáson alapuló munkával jelentkezik. De nézzük csak, milyen közvetlen előzményei voltak ennek a most készülő kötetnek.

2017-ben jelent meg a *Szénporos emlékkavicsok* (Tatabánya, Szenes Hanna Magyar-Izraeli Baráti Egyesület, 2017.) című monográfiája, amelyben a szerző a helyi zsidó közösség történetét dolgozta fel. Ez a kiadvány elsősorban átfogó képet kívánt nyújtani az elődközségek területén élt zsidóság gazdasági, társadalmi és politikai életben betöltött szerepéről, ugyanakkor elsőként adta közre az innen elhurcolt és munkaszolgálatban, vagy kon-

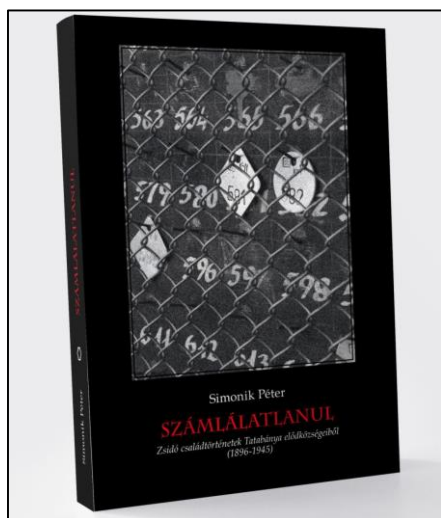
centrációs táborokban elpusztított személyek névsorát. Ez utóbbi, közel háromszáz személy születési és halálozási adatait összefoglaló táblázat is felhívta a figyelmet arra, hogy mennyire keveset tudunk a vészkorszakban meggyilkolt zsidó felekezetű szomszédok, ismerősök, munkatársak, barátok és osztálytársak életéről.

Minden emberi és szakmai elfogultság nélkül – és persze mellőzve a közhelynek számító „hiánypótlás” kifejezést – kijelenthetjük, hogy egy valóban hiánypótló kiadványról volt szó az előző kötet kapcsán. De nem csak a könyvek, hanem a számtalan tudományos igénnyel elkészített tanulmányok, előadások is nagyban hozzájárultak, hozzájárulnak a város és elődközségeinek történetének mind jobb megismeréséhez. De kiegészítik a MÁK Rt. történetét is és emberi arcát mutatják meg mindannak, ami a város kialakulásához, felemelkedéséhez vezettek.

Az előző gondolatot tovább folytatva bátran kijelenthetjük, hogy ezt a hiányt kívánta pótolni dr. Simonik Péter levéltári kutatómunkájával és az ennek során feltárt adatokon alapuló kötetének megírásával. A *Számlálatlanul. Zsidó családtörténetek Tatabánya elődközségeiből (1896-1945)* című könyv az előbbieken említett mártírnévsor alapadataiból kiindulva mutatja be a helyi zsidó közösség tagjainak mindennapjait, oly módon, hogy mindeközben rávilágít a makroszintű gazdasági, politikai és társadalmi változások lokális hatásaira is.

Fontos felhívnom a figyelmet – ismerve a szerző korábbi munkáit, sőt alkotó folyamatába is betekintve –, hogy Simonik Péter kutatómunkája során feltárta a Tatabánya Megyei Jogú Város Levéltára, a Tatabányai Múzeum, a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (Budapest), a Magyar Nemzeti Levéltár Komárom-Esztergom Megyei Levéltára (Esztergom), a Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár (Budapest), a Yad Vashem Intézet (Izrael) gyűjteményeiben őrzött helyi vonatkozású iratanyagait, amelyekről jegyzeteket és/vagy fénymásolatokat készített.

Dr. Simonik Péter forrásfeltáró tevékenysége során külföldi és hazai családtörténeti (genealógiai) fórumokon megjelent híradások segítségével felvette a kapcsolatot olyan tatabányai gyökerekkel rendelkező, zsidó származású személyekkel (USA, Tanzánia, Izrael, Németország, Portugália, Kanada, Magyarország), akikkel a későbbiekben részben elektronikus úton, részben pedig személyes találkozók keretében többórás strukturált interjúkat készített. A beszélgetések során megszerzett információk egy részét munkájába beépítette, a leszármazottaktól kapott korabeli dokumentumokat és fényképeket pedig az adott családokról szóló írsaiban illusztrációként fel is használta. Ezek a magángyűjteményekből származó, eddig még publikálatlan anyagok emberközelivé teszik az olykor csak szikár tényeken alapuló történeteket. Kutatómunkája során a szerző feldolgozta a témában született szakirodalmi munkákat, valamint a szakmai folyóiratokban megjelent tanulmányokat. A helyi vonatkozású levéltári források

hiányosságai miatt szükségesnek tartotta különböző országos, megyei és helyi lapok 1896-1945 között megjelent lapszámainak átolvasását is, amelyek további értékes adatokkal gazdagították már meglévő jegyzeteit.

A rendelkezésre álló információkból különböző számítógépes adatbázisok készültek (pl. a mártírnévsor frissített változata, a holtta nyilvánított személyek névsora, a négy elődözség területén 1867-1947 között született, házasságot kötött és elhunyt zsidó felekezetű személyek anyakönyvi bejegyzéseinek alapuló kartotékrendszer) és ezek jelentették az alapot a kötet egyes fejezeteinek megírásához.

Az anyakönyvi bejegyzésekben szereplő személyes adatok segítségével valamennyi, Tatabánya elődözségeinek területén élt zsidó felekezetű személyről, felmenőről, leszármazottairól, valamint ha a rendelkezésre álló adatok erre lehetőséget nyújtottak, akkor oldalági rokonairól is családfák készültek, amelyek egyúttal az adott család történetét leíró (al)fejezetek alapjául is szolgálnak. Ezeket az alapadatokat egészítette ki a szerző, a családról és/vagy annak egyes tagjairól szóló levéltári dokumentumokban, valamint korabeli sajtótermékekben megjelent információkkal és az általa készített interjúk során elhangzottakkal.

A kötet lényegében családtörténetek sorozataként mutatja be a második világháború előtt az elődözségek területén élt zsidó közösség történetét és mindeközben igyekszik ki- és bemutatni a vész-korszak okozta embervesztést (ti. kiket pusztítottak el és milyen körülmények között).

Talán az előző gondolatokból is kitűnik: egy úttörő munkáról van szó, melyről eddig nem nagyon esett szó. Legfeljebb kisebb tanulmányokban, előadásokon jelent meg, került szóba, hogy a város, illetve elődözségeinek történetében van egy fehér folt, egy nem nagyon emlegetett népcsoport, melynek jeles képviselői sokat tettek a községért, a városért, az itt működő gyárakért – az egész település felemelkedéséért. A holokausztról évek óta tartó megemlékezések felhívták ugyan

minden településen az izraelita felekezetű emberek tragikus sorsára a figyelmet, de átfogó munkák, mint jelen esetben is, még nem nagyon születtek. Van a megyében egy lelkes kutató (-csoport), aki/akik már elkezdtek egy-egy település zsidó lakossága történetének kutatását, feldolgozását. Pl. Mocsá, Kocs.

Azt írja a szerző egy helyen, de beszélgetéseink alkalmával is mindig szóba kerül, hogy még soha senki nem számolta össze azt, hogy pontosan hányan, hogyan, mikor és hol pusztultak el az elődközségekben élt zsidó lakosok közül. A tatai holokauszt emlékfal az izraelita temető ravatalozójában egy nagyszerű kezdeményezés, de még koránt sem teljes és hibátlan. Névsor tehát alapvetően van, amely évről-évre javítandó, mert mindig újabb adatokat találunk, mi kutatók, és így a végleges névsor elkészítése lehetetlen. A névsor csupán nevekből áll, de nem látunk a nevek mögé, pedig fontos lenne megérteni, hogy az elődközségekben élt emberekről van szó, akik éppen úgy szerettek és gyűöltek, mint bárki más a nem zsidók között. Szomszédok, ismerősök, barátok, kollégák és osztálytársak voltak, és csak felekezeti hovatartozásuk tekintetében voltak „mások”. A rendszer pedig őket jelölte meg és pusztította el. Ezt a folyamatot úgy lehet a legjobban bemutatni, ha azt élettörténeteken keresztül tesszük, amelyben az emberi sorsok, a magyar és a nemzetközi történelem is megjelenik. Ettől lesz ez a könyv használható pl. az alap- és középfokú oktatásban, mert az emberekről szól és a gyermekekről, akik akár ők is lehetnének.

Ezzel az utolsó gondolattal el is jutottunk a vélemény és javaslat terén, hogy kiknek és miért is ajánljuk ezt a kötetet, illetve a várható folytatást is. Mert erre is gondolni kell, mivel olyan hatalmas anyag gyűlt össze a kutatások, interjúk során, ami ebbe a kötetbe már terjedelmi okokból sem fér bele, de a koncepcionálisan kiválogatott és összeállított névsorba sem.

Szólnom kell a könyv használatát megkönnyítő szerkezeti kialakításról, az eligazodást segítő mutatókról is. A könyvben szereplő nevek és mögöt-

tük a személyek és családjaik története tematikusan csoportosítva található meg. Pl. Bányavezetők, vagy MÁK tisztviselők, alkalmazottak, vagy az iparosok, kereskedők, vendéglátósok blokkja. De a pontos névmutató, a mártírok névsora betűrendben, fényképek és azok pontos megnevezése.

Dr. Simonik Péter. Fotó: Vágó-Lévai Katalin

Szeretném felhívni a figyelmet a pontos hivatkozásokra is. Ez is megmutatja a Tisztelt Olvasónak, hogy egy hatalmas és pontos kutatói munka áll a közölt családtörténetek mögött; és amelynek alapján bárki utána tud nézni a továbbiaknak, ha érdeklő még egyéb részlet.

A megjelent kötetet ajánlom az oktatásban résztvevő pedagógus kollégáknak, a diákoknak, a város történetét kutatóknak, az izraelita hitközség története iránt érdeklődők számára, a holokauszt kutatóknak. Azaz sokaknak. A szerző, dr. Simonik Péter nem szeretett volna egy „zsidós” könyvet készíteni, hanem arra kívánja felhívni a figyelmet, hogy a mai Tatabányán számos olyan jól ismert épület van, amelynek létesítésében ezen családoknak volt szerepük, csak már senki nem tud róla vagy csak kevesen. Pl. Szayer vendéglő, amit Vogl Dóri kocsmájának hívtak 1938 előtt és ott alakult a TSC. Az Edison mozi, amelyet Abramovicsék építettek, de mindenki csak Szabadság moziként ismer. A Roberto Cukrászda Braun Mór vendéglője volt korábban és a Grill Bár pedig Krausz Samu, majd Sebő Lajos végül Spielmann Jenő üzlete volt. A MÁK Rt. vezetőiről pedig ne is beszéljünk...!

Helytörténeti séta Bánhida erőműi lakótelepén

NAGYNE SÁRI ALIZ IMOLA

2020. március 7-én, reggel 10 órakor vette kezdetét az idei év első helytörténeti sétája a Bánhidai Erőműi lakótelepén, melyet a Tatabányai Múzeum Baráti Köre szervezett. A könnyed sétára előzetesen lehetett regisztrálni e-mailben *Izsák Zoltán*-nál, vagy személyesen a Tatabányai Múzeum információs pultjánál. A meglehetősen szép számban összegyűlt tömeghez az égiek is kegyesek voltak, hiszen verőfényes napsütésben tehetjük meg ezt a mindössze két órás sétát. A csapatot Izsák Zoltán fogta össze és terelgette a helyes irányba; a lakótelep történeti háttérével pedig *Dallos István* fotóművész ismertetett meg minket. Az összegyűltek között jó pár „telepi” lakos is részt vett, és tiszteletét tette *Szücsné Posztovics Ilona* polgármester asszony, továbbá a terület helyi képviselője, *Lusztig Péter* is.

Az egykor bánhidai vasútállomástól, mint gyülekező pontról indultunk el az ONCSA telep felé, amely nem képezi szerves részét az erőműi lakótelepnek, mégis, az idők folyamán a két lakótelep szinte egybe olvadt.

ONCSA telepi típusház. Fotók: Nagy Jenő Zoltán

Maga az ONCSA egy mozaikszó, mely az Országos Nép- és Családvédelmi Alapot jelenti. A program a lakhatási probléma megoldását, egyúttal a népesség magtartását tűzte ki célul azáltal,

hogy szerény anyagi körülmények közt élő nagycsaládosok kedvezményes hitelkerettel kaptak házat, és mellé telket. A házak típustervek alapján valósultak meg. Bánhidán összesen 30 ilyen házat építettek fel 1938-44 között. A programban résztvevő családok védőnői és orvosi látogatásban is részesültek. Ugyan 1944-ben megszűnt az ONCSA rendszer, de az itt lakók 1951-ben kedvezményes áron, 4 ezer Ft-ért megválthatták házaikat.

Az egykori bánhidai kaszinó kívülről és belülről

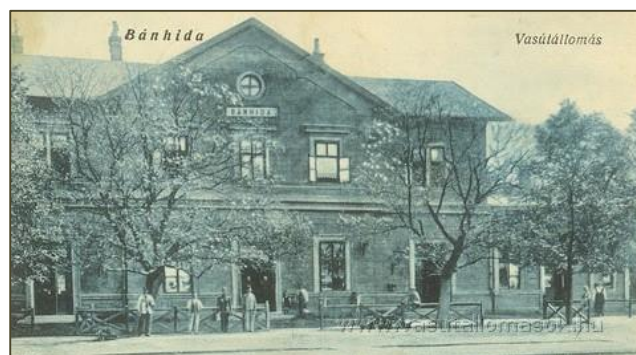
Sétánk második állomása, már a szó szoros értelmében vett erőműi lakótelepen történt. Az itt lakók közül sokan mondták, hogy „*az erőműi lakótelep régen város a városban volt.*” Annyi bizonyos, hogy kevés része volt a városnak ennyire jól megtervezve, mint ennek a lakótelepnek. 1929-1970-es évekig szinte folyamatosak voltak a fejlesztések. Az első építkezések 1929-36 között zajlottak. Ekkor épült meg az igazgatói, aligazgatói, a könyvelői, a pénztárosi, a 16 altiszti és 12 munkáslakás. A tervek legnagyobb hányadát Almási Balogh Lóránt szerkesztette, aki a számos magyaros motívumot csempészett tervrajzaiba. Bár a

felújított házakon kevésbé, de a kertkapukon például a tulipán motívum, mint a férfierő megtestesülése, még sok helyen látható. A további években épült egy orvosi rendelő, társasházak és kertes házak sokasága, vegyesbolt, hentesbolt, fodrászat stb. Még 1951-ben a lakótelepi lakásokat távfűtésbe kötötték, hogy ezzel is könnyítsék az ottlakók életét. Az erőműi telep építése az 1970-es években fejeződött be. 1994-ben az itt lakók is lehetőséget kaptak az otthonaik megvásárlására – kedvező feltételek mellett.

Altishti ház

A lakótelep megtervezése és felépítése magával hozta a kor számos innovációját is. A lakótelep építésével egy időben megnőtt a villamosenergia iránti igény. Verebély Lászlóban már 1923-ban körvonalazódott a Dunántúl villamosítási terve, de sajnos a hazai piacon erre nem talált befektetőket. 1924-ben, Londonban került sor az Első Energia Világkonferenciára, ahol Verebély felkeltette az angol befektetők érdeklődését, így megvalósulhattak a nagyszabású tervek. Létrejöhett maga a Bánhida Erőmű, amelybe 8 kazánt és 3 db főturbinát, plusz egy házi turbinát építettek be; a Bánhida – Budapest távvezeték, végül a Bánhida vasútvonal villamosítása is megvalósult.

A kép forrása: http://pctrs.network.hu/clubpicture/2/5/3/_tatabanyabanhida_felsogalla_alomas_253223_92708.jpg